

8. ATVINNULÍF OG BYGGÐAÞRÓUN

Markmið

Að nemandi átti sig á:

- að mikil breyting varð á búsetu landsmanna eftir seinna stríð þegar sífellt fleiri fluttu af landsbyggðinni til höfuðborgarsvæðisins
- að stjórnvöld reyndu að viðhalda byggð í sveitum og þéttbýlisstöðum úti á landi
- að miklar framfarir urðu í samgöngum með bættu vegakerfi og reglubundins flugs
- að landbúnaðarframleiðsla stórkjóst eftir seinna stríð þegar vélvæðing hófst fyrir alvöru í landbúnaði
- að fiskveiðilögsagan stækkaði mjög eftir seinna stríð en það kostaði oft átök við önnur ríki
- að kvótakerfi var komið á í sjávarútvegi og landbúnaði vegna ofnýtingar og offramleiðslu
- að stóriðja kom til sögunnar
- að náttúruhamfarir geta ógnað öryggi okkar.

Kennsla

Benda skal nemendum á að eftir seinna stríð streymdi fólk af landsbyggðinni til höfuðborgarsvæðisins þar sem atvinnutækifæri voru betri og menningarleg- og félagsleg fjölbreytni meiri. Stjórnámálemenn reyndu að sporna gegn þessari þróun með því að styrkja landsbyggðina en sá stuðningur dugði ekki til.

Nemendur þurfa að átta sig á að mikil bylting varð í samgöngum enda eru þær ein helsta forsenda nútímasamfélags. Landið varð greiðfærara með bættum bílvegum og reglubundið flug stytta ferðatíma milli helstu staða til mikilla muna.

Sjálfsgagt er að gera nemendum grein fyrir að vélvæðing í landbúnaði hófst fyrst fyrir alvöru eftir seinna stríð. Landbúnaðarframleiðsla jókst mjög í kjölfarið þrátt fyrir að fólki fækkaði mjög í sveitum. Brátt kom til offramleiðslu í landbúnaði og var þá komið á kvótakerfi.

Rétt er að benda nemendum á að Íslendingar stækkuðu landhelgina nokkrum sinnum á þriðja fjórðungi 20. aldar til að geta nýtt fiskimiðin betur í eigin þágu. Það hafði töluverð átök í för með sér en Bretar voru sérstaklega andsnúnir útvíkkuninni enda veiddu þeir mikið á Íslandsmiðum. Kvótakerfi var síðar komið á í sjávarútvegi vegna ofveiði en útfærslan á því hefur verið mjög umdeild.

Iðnaður hefur löngum átt erfitt uppdráttar á Íslandi enda markaður lítil og framleiðslan því óhagkvæm. Frá 7. áratugnum hefur aukin áhersla verið á erlenda stóriðju en hún hefur þó alltaf verið mjög umdeild.

Íslendingar hafa í gegnum aldirnar orðið fyrir miklum áföllum af völdum náttúruhamfara. Með tilkomu nútímasamfélags hefur landsmönnum reynst auðveldara að bregðast við enda eru þær ekki eins mannskæðar og áður var. Þó hefur töluvert manntjón orðið vegna snjóflóða.

Umræður

- Hvað einkennir búsetu landsmanna? Er landið þéttbýlt eða strjálbýlt?
- Hvað er átt við með byggðarstefnu?
- Af hverju eru góðar samgöngur ein helsta forsenda nútímasamfélags? Hvernig er samgöngum háttað á Íslandi?
- Af hverju hefur landbúnaðarframleiðslan stórukist þrátt fyrir að bændum hafi fækkað mikið?
- Af hverju töldu Íslendingar mikilvægt að útvíkka fiskveiðilögsöguna? Finnst nemendum réttmætt að strandríki geti eignað sér fiskimið á nærliggjandi hafsvæðum eða ættu þau að vera öllum opin?
- Hvað vita nemendur um kvótakerfi í sjávarútvegi og landbúnaði? Hvað er jákvætt við þau og hvað er neikvætt?
- Hvað finnst nemendum um erlenda stóriðju hérlendis?
- Hvaða hættur steðja helst að okkur frá náttúrunnar hendi? Hvernig erum við í stakk búin til að verjast þeim?

VERKEFNI

Ritun

- Ímyndaðu þér að þú búir úti í sveit eða í þéttbýli úti á landi um miðja síðustu öld. Skrifðu dagbókarfærslu þar sem þú veltir því fyrir þér hvort þú viljir búa þar áfram eða flytja suður til höfuðstaðarins. Láttu koma fram hvað þér finnst jákvætt/neikvætt við að vera um kyrrt eða fara á brott.
- Ímyndaðu þér að þú búir í þéttbýli úti á landi þar sem samgöngur eru erfiðar. Samfellt flug er nýhafið og bæjarbúum gefst í fyrsta sinn tækfæri til að ferðast án mikillar fyrirhafnar þar sem bílvegur er ekki til staðar og siglingar taka langan tíma. Skrifðu sendibréf þar sem þú lýsir upplifun þinni.
- Ímyndaðu þér að þú sért bóndi og að vélvæðing í landbúnaði sé að hefja göngu sína. Skrifðu sendibréf þar sem þú lýsir viðhorfum þínum til þeirra breytinga sem það hafði í för með sér. Hafðu í huga að sveitastörf urðu léttari og framleiðslan meiri en á móti kom að fólki fækkaði mjög í sveitum.
- Skrifðu fréttaskýringu þar sem þú fjallar um ólík viðhorf til erlendra stóriðju. Láttu andstæð sjónarmið koma fram en reyndu að enda greinina með því að komast að eigin niðurstöðu. Þú getur aflað þér frekari upplýsinga í öðrum bókum. Taktu tillit til sem flestra þátta, sem dæmi má nefna: erlent fjármagn, arð, umhverfi, mengun, atvinnusköpun.

Myndmennt

- Teiknaðu mynd eða myndasyrpu sem sýnir fólk flytja af landsbyggðinni til höfuðborgarinnar eftir seinna stríð. Þú getur einnig teiknað mynd sem sýnir stjórnálmenn lýsa yfir áhyggjum vegna þeirra búsetubreytinga sem áttu sér stað. Veltu því fyrir þér um leið hvers vegna þeir vildu viðhalda byggðinni eins og hún var. Láttu einnig koma fram til hvaða aðgerða stjórnvöld gripu til að styrkja byggð víða um land.
- Teiknaðu mynd eða myndasyrpu sem sýnir hvernig Íslendingar gátu ferðast um eigið land um miðja 20. öldina. Aflaðu þér upplýsinga um hvar búið var að leggja vegi, á hvaða hafnir strandferðaskip sigldu og á milli hvaða staða var flogið. Hafðu í huga að sjóflugvélar voru mikið notaðar enda lítið um flugvelli á þessum tíma.
- Teiknaðu mynd eða myndasyrpu sem sýnir þær breytingar sem vélvæðingin í landbúnaði hafði eftir seinna stríð. Þú getur t.d. teiknað samhliða myndir af tveimur bóndabæjum þar sem nýi tíminn hefur hafið innreið sína á öðrum sveitabænum en gamli tíminn ríkir enn á hinum.
- Teiknaðu mynd eða myndasyrpu sem sýnir hvernig náttúruhamfarir geta haft áhrif á líf okkar. Láttu einnig koma fram hvernig nútímamaðurinn getur brugðist við til að koma nauðstöddum til hjálpar.

Kort

- Aflaðu þér upplýsinga um breytingar á íbúafjölda víðs vegar um land. (www.hagstofa.is) Þú getur t.d. borið íbúafjölda á helstu þéttbýlisstöðum um miðja síðustu öld við þann fjölda sem þar býr í dag. Skráðu inn á kort fjöldann á hverjum stað fyrir sig fyrir bæði árin. Þú getur einnig aflað þér upplýsinga um breytingar á íbúafjölda í tilteknum landshlutum (t.d. landsfjórðungum) og sett upplýsingarnar á kortið. Þú getur notað ólíka liti til að tákna fækkun annars vegar og fjölgun hins vegar. Merktu með litum þá þéttbýlisstaði og landshluta þar sem varð fjölgun annars vegar og fækkun hins vegar.
- Aflaðu þér upplýsinga um stækkun landhelginnar á síðustu öld og teiknaðu inn á kort. Notaðu sér lit fyrir hverja útfærslu og láttu koma fram hvenær landhelgin var útfærð.
- Aflaðu þér upplýsinga um helstu náttúruhamfarir frá aldamótum 1900. Hafðu eldgos, jarðskálfta og snjóflóð sérstaklega í huga. Merktu inn á kort helstu náttúruhamfarir. Skoðaðu vel hvernig þær dreifast um landið.

Tímaás

- Aflaðu þér upplýsinga um helstu áfanga í samgöngumálum og merktu inn á tímaásinn. Hafðu í huga hvenær meginbyggðir komust í vegasamband, hvenær jarðgöng komu til sögunnar, hvenær flugsamband komst á sem og helstu ártöl varðandi siglingar.
- Aflaðu þér upplýsinga um helstu náttúruhamfarir og merktu inn á tímaásinn. Skoðaðu hversu reglulega eldgos, jarðskjálftar og mannskæð snjóflóð herja á landsmenn.

Leikræn tjáning

- Nemendur setja upp leikþátt eða málfund sem fjallar um erlenda stóriðju. Þeir kynna sér málstað þeirra sem eru fylgjandi og andvígir stóriðju og þeim virkjanaframkvæmdum sem henni fylgir. Mikilvægt er að nemendur kynni sér ólík sjónarmið en sjálfsagt er að skipta þeim í hópa eftir því hvort þeir séu fylgjandi eða andvígir. Setja má leikþáttinn upp sem umræður á Alþingi, fundi í viðkomandi byggðarlagi eða umræður í sjónvarpi. Sjálfsagt er að fá nemendur í lokinn til að velta því fyrir sér hvort þeir hafi talað gegn betri vitund og hversu sannfærandi hægt er að vera þrátt fyrir það. Um leið má velta því fyrir sér hvað sé heiðarleg, málefnaleg og upplýst umræða.